

MARKAZIY BANK MILLIY TO'LOV TIZIMINING RIVOJLANATIRISH ISTIQBOLLARI

Eshmurzaev Toshtemir Baxriddinovich

Bank moliya akademiyasi magistranti

email: toshmireshmurzaev@gmail.com

ARTICLE INFORMATION

Volume: 1

Issue: 5

DOI: https://doi.org/10.55439/INSURE/vol1_iss5/a6

ABSTRACT

Ushbu maqolada milliy iqtisodiyotda Markaziy bank tomonidan boshqariladigan milliy to'lov tizimining kelajak istiqbollari va potentsial yutuqlarini o'rganadi. Milliy to'lov tizimi mamlakat ichida xavfsiz, samarali va uzluksiz moliyaviy operatsiyalarni amalga oshirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Moliyaviy amaliyotida, bank sektorida to'lov imkoniyatlari va samaradorligini oshirishi bo'yicha rivojlanish istiqbollarini ko'rib chiqildi. Milliy to'lov tizimining kelajakdagi yo'nalishini belgilashda Markaziy bank uchun strategik tavsiyalar berish bilan yakunlanadi. Bu tartibga soluvchi islohotlar, texnologik investitsiyalar va iqtisodiy o'sish va moliyaviy barqarorlikning asosiy omili sifatida joylashtirish bo'yicha hamkorlikdagi sa'y-harakatlarning kombinatsiyasini o'z ichiga oladi. Milliy to'lov tizimini rivojlantirishning potentsial imkoniyatlari, barqaror va innovatsion moliyaviy infratuzilmani rivojlantirishda Markaziy bank oldida turgan muammolar va imkoniyatlarni har tomonlama tushunish imkonini beradi.

Bank tizimi, moliya sektori, to'lov tizimi, elektron tizim, masofadan xizmat ko'rsatish, kliring tizimi to'lov xizmatlari.

KEYWORDS

Kirish

Moliyaviy texnologiyalarning tez evolyutsiyasi va global iqtisodiyotning o'zgaruvchan dinamikasi butun dunyo bo'ylab markaziy banklarni milliy to'lov tizimlarini qayta ko'rib chiqishga va yaxshilashga undab kelmoqda. Ushbu o'zgaruvchan jarayonlarda borishida Markaziy bank asosiy o'rinlardan birib hisoblanmoqda, uning moliyaviy tizimining barqarorligi va samaradorligini ta'minlashdagi hal qiluvchi roli sezilarli darajada to'lov infratuzilmasi mustahkamligiga bog'liqdir. Markaziy bankning Milliy to'lov tizimini rivojlantirish istiqbollarining muhim sohasini o'rgangan holda mamlakat ichidagi moliyaviy amaliyotlarning asosini shakllantiradigan kelajakdagi tendensiyalarni ochib berishga qaratilgan.

Markaziy bank tomonidan nazorat qilinadigan Milliy to'lov tizimi mamlakat iqtisodiy infratuzilmasining asosini tashkil etib, pul mablag'larining uzluksiz aylanishini ta'minlaydi, savdoni yo'lga qo'yadi va pul-kredit siyosatini amalga oshirishga asos bo'ladi. Texnologik innovatsiyalar, tartibga solish yutuqlari va iste'molchilarning xohish-istaklarining o'zgarishi chorrahasida turganimiz sababli, Markaziy bank o'zining to'lov tizimini strategik jihatdan joylashtirish va mustahkamlash uchun muhim qadamlarni tashlab kelmoqda.

Milliy to'lov tizimining hozirgi holatidan kelib chiqib, uning kuchli tomonlari va takomillashtirilishi lozim bo'lgan yo'nalishlarini doimiy rivojlanib borayotgan moliyaviy ekotizim fonida amalga oshadi. Texnologik tendensiyalar, me'yoriy-huquqiy bazalar va xalqaro hamkorlikka e'tibor qaratgan holda, tadqiqot to'lov tizimining rivojlanish yo'llariga ta'sir qiluvchi ko'p qirrali omillarni yoritishga qaratilgan. Bu orqali u Markaziy bankning to'lov tizimini yuzaga kelayotgan muammolar va imkoniyatlarga chidamlilik, samaradorlik va moslashishga yo'naltirish imkonini beradigan amaliy tushunchalarni taqdim etishga intiladi.

Moliyaviy amaliyotlarda ko'plab o'zgarishlarni boshdan kechirar ekan, Milliy to'lov tizimining rivojlanish istiqbollarini tushunish Markaziy bank uchun nafaqat strategik imperativ, balki iqtisodiy

barqarorlik, moliyaviy inklyuzivlik va global o'zaro bog'liqlik uchun chuqur ta'sir ko'rsatadigan muhim vazifaga aylanadi. Ushbu tahlil milliy to'lov tizimlarining kelajagining ochishga intiladi, bu esa xavfsiz, innovatsion va muhim moliyaviy infratuzilmani rivojlantirish uchun oqilona qarorlar qabul qilish va faol choralar uchun asos yaratadi.

Mavzuga doir adabiyotlar tahlili.

Markaziy bank milliy to'lov tizimi amaliyotlarini ahamiyatini nazariy va amaliy jihatlar, hamda ularni joriy etish masalalari bir qator iqtisodchi olimlar tomonidan tadqiq etilgan, ko'plab nazariy ilmiy ishlar qilingan va ta'riflar berilgan.

Xususan, taniqli iqtisodchi olim AQSH Federal rezerv tizimining sobiq raisi Alan Greenspan o'z tadqiqotlarida pul-kredit nazariyasi va moliyaviy tartibga solish to'lov tizimlarini fond bozori bo'yicha keng ko'lamli tadqiqotlar olib brogan. Olim tadqiqotlari natijalariga ko'ra banklarda to'lov tranzaksiyalari texnologiyasining o'zi bank faoliyatini yaxshilashi mumkin chakana to'lov vositalarining turli xilligi bank faoliyatining samaradorligini oshirishga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir o'tqazadi [1].

Taniqli olim W. Poolening fikricha markaziy banklarning kliring tizimlarida ishtiroki mamlakatdan mamlakatga farq qilsa-da, ularning banklararo tizimdagi asosiy faoliyati tijorat banklari tomonidan hisob-kitob qilish maqsadida, ya'ni banklarning o'z to'lov savdosi faoliyatida o'z zimmlariga olgan majburiyatlarini bajarish uchun ega bo'lgan hisobvaraqlarni o'zgartirishdan iborat deb ta'kidlagan [2].

Evropalik iqtisodchi olimlar Borio, Russo va Van den Bergh tadqiqotlarida markaziy bank to'lov tizimlarida kliring amaliyotlarida, barcha G-10 markaziy banklari o'zlarining milliy kliring tizimlariga hisob-kitob xizmatlarini taklif qiladilar, o'n bir kliring tizimlaridan sakkiztasi to'g'ridan-to'g'ri ishlaydi va to'qqiztasi to'g'ridan-to'g'ri kliring tizimida ishlaydi deb ta'kidlagan [3]. Shuningdek olimlar markaziy bank kliring tizimida Kanada Banki va Angliya Bankidan tashqari boshqa markaziy banklar tomonidan faqat ixtiyoriy kreditga tayanishini taklif etgan. Kanada Bankidagi kabi markaziy banklar bevosita ishtirok etmasa ham,

ular ko'pincha banklar va to'lovchilar jamiyatida yuqori lavozimlarni egallash orqali hamkorlikni muvofiqlashtiradi va rag'batlantiradi.

Iqtisodchi olim Calvo G. A Markaziy bank to'lov tizmi noaniqlik sharoitida iqtisod agentlarining zahiralarga bo'lgan talabi ularning kutilayotgan to'lov tushumlari va chiqishlariga bog'liq ekanligini o'z ilmiy ishlanmalarida ko'rib chiqqan [4].

Shuningdek, kundalik to'lov faoliyati ikki tomonlama banklararo kredit munosabatlari tarmog'ini keltirib chiqaradi, ular oxir-oqibat uchinchi shaxsning javobgarligini, ya'ni hisob-kitob vositasini o'tkazish yo'li bilan tugatilishi kerak [5].

Klassik tahlil umumiy ma'noda zaxiralar bilan bog'liq bo'lsa-da, shuni ta'kidlash kerakki, markaziy bank pullaridan tashqari, iqtisod agentlari o'zlarining hisob-kitob ehtiyojlari uchun boshqa ko'plab vositalar mavjud. Banklararo operatsiyalarda tijorat bankining majburiyatlari (masalan, vakillik hisobvarag'i) va kamroq darajada hisob-kitob markazining majburiyatlari asosiy muqobilidir. [6]

Shu bilan birga har qanday muayyan to'lov tizimida hisob-kitob vositasidan foydalanish iqtisod agenti o'rtasida nafaqat to'lov vositasi sifatida javobgarligi qabul qilingan tomonni, balki majburiyat tugatilgan deb hisoblanishi kerak bo'lgan hisob-kitoblar kunining chastotasi va vaqtini belgilovchi konventsiyani talab qiladi. Ushbu oxirgi jihat hisob-kitobning "yakuniyligi", ya'ni ikki tomon o'rtasidagi to'lov majburiyati so'zsiz va qaytarib bo'lmaydigan tarzda bajarilgan deb hisoblanadigan paytga tegishlidir.[7]

Tijorat banklarida elektron to'lovlar sohasi bank sektorida unchalik katta bo'lmagan biznes funksiyasi deb hisoblasa-da, banklar daromadlarining ortib borayotgan ulushi ushbu to'lov xizmatlarining xisasiga tog'ri kelmoqda [8,9,10,11,12].

Tadqiqotni amalga oshirishda foydalanilgan usullar (Methods/Методы). Tadqiqotda ilmiy abstraksiyalash, guruhlash, qiyoslash, retrospektiv va istiqbolli, empirik tahlil va boshqa usullardan foydalanildi. Maqolada ilmiy abstraksiyalash usuli yordamida markaziy bank to'lov tizimini rivojlantirishning ahamiyati va zarurati asoslandi.

Shuningdek, markaziy bank to'lov tizimini iqtisodiy tahlili usullaridan foydalangan holda tahliliy ishlalanmalar va emitasyon modellar ishlab chiqilgan..

Olingan natijalar (Resulrs/Результаты). Olib borilgan tahlillar natijasida moliya institutlarida markaziy bank to'lov tizimini dinamik tendensiyasi ko'rsatib berilgan. Shu bilan birga, ushbu sohaga to'siq bo'layotgan holatlar hamda ularni bartaraf etish yo'llari asoslab berilgan.

Tahlillar (Analysis/Анализ). Global rivojlanish va iqtisodiy farovonlikni qo'llab-quvvatlash uchun axborot texnologiyalarini jadal integratsiyalashning dolzarbligi ortib bormoqda. Iqtisodiy jarayonlarining rivojlanishi va jahon aholisining turmush darajasining yuksalishi axborot texnologiyalarining kundalik hayotimizga keng joriy etilishidan kelib chiqadi. Bu shuni ko'rsatadiki, axborotning cheksiz tarqatilishiga ko'maklashish bozorga yo'naltirilgan iqtisodiyotga o'tishni tezlashtiradi va jamiyat farovonligini oshiradi. Milliy iqtisodiyotning izchil o'sishi fonida tadbirkorlik faoliyatini yuritishda innovatsion yondashuvlarning dolzarbligi sezilarli darajada oshdi, xususan, elektron tijoratga alohida e'tibor qaratilib kelinmoqda. Hozirgi vaqtda internet texnologiyalarining har bir foydalanuvchisi elektron tijorat tushunchasini tushunishga harakat qilmoqda. Har yili Amerika Qo'shma Shtatlari bozorlari o'zining keng tarixini yaratish jarayonida bo'lgan ushbu nisbatan yangi faoliyat bilan bog'liq bo'lib, AQSh dollarida o'rtacha 1,5-2 trillion mablag' aylanmasiga guvoh bo'ladi. Shuningde markaziy bank to'lov tizimini rivojlantirish boyicha keng qamrovli huquqiy islohatlar olib borilgan hususan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 19 sentyabrdagi "Milliy to'lov tizimini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3945-sonli qaroriga asosan Milliy banklararo protsessing markazi 2018 yilning IV-choragida tashkil etildi va "Humo" to'lov tizimi 2019 yilning I-choragidan boshlab ishga tushirildi[13]. Ushbu chakana to'lov tizimining ishga tushirilishi bank kartalari orqali chakana to'lov xizmatlarini ko'rsatish sohasida raqobatdosh xizmatlarni o'rnatishga qaratilgan. Uning asosiy maqsadlari milliy iqtisodiyotda naqd pulsiz operatsiyalar ko'lamini sezilarli darajada kengaytirish va bank kartalariga asoslangan chakana to'lov tizimlari faoliyatiga xos bo'lgan risklanri yumshatishdan iborat.

Markaziy bankning hisob-kitob kliring tizimi kengroq iqtisodiy muhitda moliyaviy operatsiyalarning samaradorligi va barqarorligini ta'minlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ushbu murakkab tizim hisob-kitoblarining uzluksiz hisob-kitoblari uchun asos bo'lib xizmat qiladi,

moliya institutlari o'rtasida pul mablag'larining uzluksiz aylanishini osonlashtiradi. Markaziy bank kliringning markazlashtirilgan mexanizmini ta'minlab, moliyaviy operatsiyalarning umumiy ishonchligini va xavfsizligini oshiradi. Hisob kliring tizimining muhim afzalliklaridan biri uning hisob-kitob risklarini minimallashtirish va likvidlikni boshqarishni optimallashtirishga qo'shgan hissasidir. Tranzaksiyalarni avtomatlashtirilgan qayta ishlash va real vaqt rejimida monitoring qilish orqali tizim tafovutlar va xatolarning oldini olishga yordam beradi, mustahkam va xavfsiz moliyaviy muhitni ta'minlaydi.

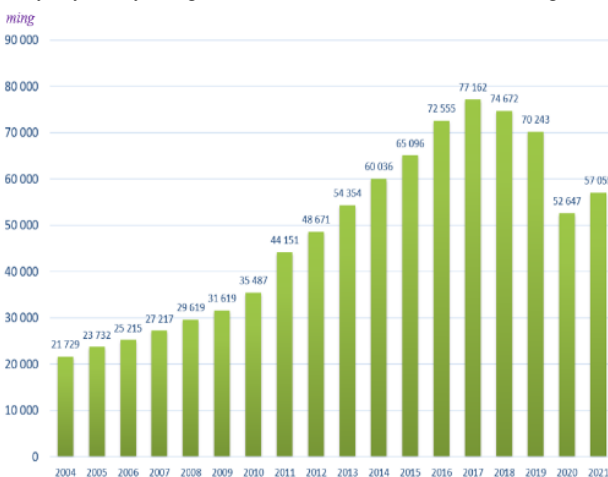
Shuningdek, Markaziy bankning hisob-kitoblar tizimi moliya sektorida shaffoflik va hisobdorlikni ta'minlaydi. Tranzaksiyalarni sinchkovlik bilan kuzatib borish va to'g'ri va o'z vaqtida hisobotlarni yaratish moliyaviy manzarani aniqroq tushunishga yordam beradi va moliyaviy institutlar va nazorat qiluvchi organlar tomonidan samarali qarorlar qabul qilishga yordam beradi. Markaziy bankning hisob-kitoblar tizimi xavfsiz, samarali va shaffof moliyaviy ekotizimni mustahkamlashda asosiy omil bo'lib xizmat qiladi. Uning doimiy takomillashtirilishi va paydo bo'layotgan muammolarga moslashishi kengroq iqtisodiy manzarani ta'minlovchi barqarorlik va ishonchni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega bo'ladi. Quyidagi jadvalda Markaziy bank 2022-2023 yillarda to'lov tizimlarida kliring amaliyotining o'zgarish tendensiyasi keltirilgan.

1-jadval

Tijorat banklari tomonidan 2022-2023 yil noyabr oylari davomida Markaziy bankning hisob-kitoblar Kliring tizimi orqali qabul qilingan to'lovlar haqida tahliliy ma'lumot¹

№	Bank nomi	2022 yil noyabr oyida qabul qilingan to'lovlar		2023 yil noyabr oyida qabul qilingan to'lovlar	
		Soni	Summasi (mln so'mda)	Soni	Summasi (mln so'mda)
1	Milliy bank	183 506	351 186	163 610	296 337
2	O'zsoatqurilishbanki	241 916	348 702	187 504	277 839
3	Agrobank	981 139	1 289 704	1 136 360	1 066 674
4	Microcreditbank	164 230	351 461	142 094	296 568
5	Xalq banki	383 087	333 025	213 687	226 260
6	Garant bank	52 751	168 625	40 904	62 432
7	Biznesni rivojlantirish banki	156 492	311 517	187 190	358 529
8	Turonbank	30 920	224 976	33 653	255 361
9	Hamkorbank	18 798	100 921	48 604	226 928
10	Asaka bank	265 856	1 028 905	90 771	1 105 550
11	Ipak Yo'libank	33 663	116 777	36 399	161 874
12	Ziraat Bank Uzbekistan	1 016	2 061	1 238	6 335
13	Trustbank	51 309	372 267	387 718	463 695
14	Aloqabank	3 211 118	808 887	6 446 532	1 732 344
15	Ipoteka-bank	311 301	673 790	288 782	787 159
16	KDB Bank	410	577	734	1 354
17	O'zbekiston Universalbank	227	618	50 205	233 588
18	Kapitalbank	871 518	403 797	15 003	283 805
19	Octobank	11 600	265 420	653	3 252
20	Davir-bank	802	1 925	12 732	10 892
21	Invest Finance bank	9 965	2 794	17 469	226 053
22	Asia Alliance bank	15 882	197 812	69 217	195 371
23	Oriyent Finans bank	104 012	219 886	114 503	156 298

Yuqoridagi 1-jadvaldan ko'rishimiz mumkinki, 2022-yil noyabr oyidan 2023-yilgacha Markaziy bankning hisob-kitob kliring tizimi orqali 23 ta tijorat banklari tomonidan qabul qilingan to'lovlar hajmining o'sish tendensiyasi kuzatilgani bank sektorida tranzaksiyalar hajmi va moliyaviy faoliyatning sezilarli o'sishidan dalolat beradi. Unga ko'ra

1-rasm. Markaziy bankning banklar aro to'lov tizimi orqali amalga oshirilgan tranzaksiyalar soni²

ushbu o'sishning dinamik tendensiyalarini quyidagicha ifodalash mumkin. O'sib borayotgan iqtisodiyot ko'rsatkichlarda biznes faolligi va tranzaksiyalarining oshishiga olib keladi.

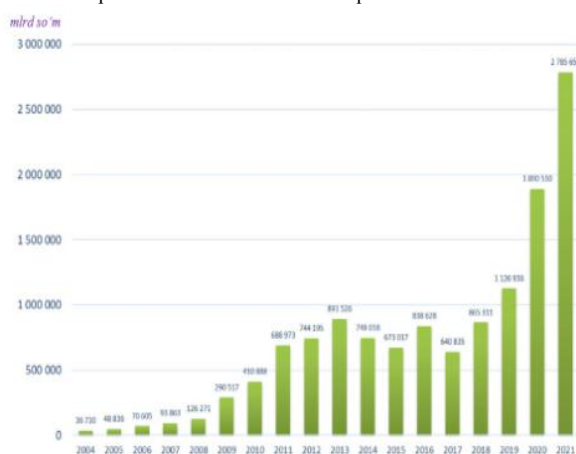
Raqamli to'lovlarning o'sishi va onlayn bank xizmatlarining qabul qilinishi tranzaksiyalar hajmini oshirishga yordam beradi. Agar ushbu davrda raqamli to'lov usullariga ustunlik berilgan bo'lsa, bu Markaziy bankning hisob-kitob kliring tizimi orqali qayta ishlanadigan to'lovlar hajmining o'sishida namoyon bo'lardi.

Moliyaviy to'lovlarni o'z ichiga olgan hukumat tashabbusi hamda rag'batlantirish dasturlari to'lovlar oqimiga olib kelishi mumkin. Agar bunday dasturlar belgilangan muddatda amalga oshirilgan bo'lsa, hisob-kitob kliring tizimi orqali to'lovlarning kuzatilgan o'sishiga hissa qo'shishi mumkin edi. Yangi moliyaviy mahsulotlar yoki xizmatlarni joriy etish kabi bank amaliyotidagi o'zgarishlar tranzaksiya faolligini oshirishga olib kelishi mumkin.

Shuningdek quyidagi rasmda Markaziy bankning banklararo to'lov tizimi orqali amalga oshirilgan tranzaksiyalar summasi keltirilgan (1-rasmga qarang).

1-rasmga keltirilgan ma'lumotlarga ko'ra Markaziy bankning banklararo to'lov tizimi orqali amalga oshirilgan operatsiyalar hajmi o'tgan yillar davomida dinamik o'zgarishlarga duch kelganligini ko'rsatadi. Ko'rsatkichlarni tahlil qilishda banklararo to'lov tizimi orqali amalga oshiriladigan operatsiyalar soni yoki qiymatining o'sishi, pasayishi yoki o'zgaruvchanligi kabi tendentsiyalarni aniqlashi mumkin. Ushbu tebranishlarga turli omillar, jumladan, iqtisodiy sharoitlar, texnologik taraqqiyot, tartibga solish o'zgarishlari yoki bozor dinamikasidagi o'zgarishlar ta'sir qilishi mumkin.

To'lov tizimida dinamik o'zgarishlarning o'zgarishi va omillarini muayyan vaqt oralig'i yoki sezilarli cho'qqilari va pastliklarini batafsil o'rganishda moliya institutlari va tahlilchilar uchun strategiyalarni moslashtirish va tranzaksiya faoliyatidagi o'zgaruvchan tendentsiyalarga javoban banklararo to'lov tizimining samaradorligi va barqarorligini ta'minlashda qimmatli vostia bo'lib xizmat qiladi.

2-rasm. Markaziy bankning banklararo to'lov tizimi orqali amalga oshirilgan tranzaksiyalar summasi³

Bank sohasidagi innovatsiyalar ko'proq mijozlar va korxonalarni o'zlarining to'lov ehtiyojlari uchun hisob-kitoblarni kliring tizimidan foydalanishga jalb qiladi. Foiz stavkalarining o'zgarishi qarz olish va sarflash tartibiga ta'sir qiladi. Agar ushbu davrda foiz stavkalarida o'zgarishlar ro'y bergan bo'lsa, bu hisob-kitoblarni kliring tizimi orqali qayta ishlanadigan to'lovlar hajmiga ta'sir qilgan bo'lishi mumkin. Shuningdek, yuqori darajadagi bozor ishonchi va barqarorligi moliyaviy operatsiyalarni rag'batlantirishi iqtisodiy prognozning ijobiy bo'lishi va moliya tizimiga ishonch Markaziy bankning hisob-kitob kliring tizimi orqali to'lovlarning oshishiga olib keladi.

Markaziy bankning banklararo to'lov tizimi orqali amalga oshirilayotgan operatsiyalar moliya tizimining samaradorligi, xavfsizligi va barqarorligiga xizmat qiluvchi qator afzalliklarni taqdim etgan. Unga ko'ra real vaqt rejimida banklararo to'lov tizimi moliya institutlari o'rtasidagi operatsiyalar bo'yicha real vaqt rejimida hisob-kitob qilish imkonini beradi. Bu xususiyat banklar o'rtasida pul mablag'larini o'tkazish uchun zarur bo'lgan vaqtni minimallashtiradi, tranzaksiyalarni tezroq va samaraliroq amalga oshirishga imkoniyat yaratadi. Banklararo to'lov tizimidan foydalanish, ayniqsa, agar u markaziy bank nazoratini o'z ichiga olsa, kontragent riskini kamaytirishi mumkin. Bitimlar xavfsiz muhitda amalga oshiriladi, bunda ishtirokchi banklar tomonidan defolt xavfi minimallashtiriladi.

Markaziy bankning banklararo to'lov tizimi orqali amalga oshiriladigan tranzaksiyalar samaradorlik, xavf-xatarni kamaytirish, me'yoriy hujjatlariga rioya qilish, markaziy bank tomonidan qo'llab-quvvatlash, iqtisodiy samaradorlik va yirik operatsiyalarni osonlashtirish bilan bog'liq afzalliklarni taqdim etadi. Ushbu afzalliklar birgalikda kengroq moliyaviy tizimning uzluksiz ishlashi va barqarorligiga zmain yaratadi.

Shuningdek, Markaziy bankning banklararo to'lov tizimi orqali amalga oshirilgan tranzaksiyalar summasi quyidagi 2-rasmga keltirilgan.

2-rasmga ko'ra Markaziy bankning banklararo to'lov tizimi orqali amalga oshirilgan tranzaksiyalar summasi 2018 yildan muntazam o'sish tendentsiyalarini ifodalagan. Hususan 2018 yilda mos ravishda 865 mlrd so'mni, 2019 yilda 1 126 mlrd so'mni, 2020 yilda 1 890 mlrd so'mni hamd 2021 yilda mos ravishda 2 785 mlrd so'mni tashkil qilib ijobiy o'sish tendentsiyasini namoyish qilgan.

Ushbu davrdagi ijobiy iqtisodiy sharoitlar tadbirkorlik faolligi, investitsiyalar va moliyaviy operatsiyalarning oshishiga olib kelgan bo'lishi mumkin. Iqtisodiy faoliyatning kengayishi bilan banklararo operatsiyalarga talab tez-tez oshib boradi, bu esa kuzatilayotgan o'sish tendentsiyalariga yordam beradi. Shuningdek, Texnologiyaning rivojlanishi va raqamli bank yechimlarining tobora ortib borayotgani muhim rol o'ynagan bo'lishi mumkin. Texnologik infratuzilma takomillashgani sari moliya institutlarining banklararo operatsiyalarni amalga oshirishi oson va samaraliroq bo'lib, tranzaksiyalar hajmining o'sishiga olib kelgan.

Raqamli to'lovlarni, moliyaviy inklyuzivlikni yoki iqtisodiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlovchi hukumat siyosati yoki tashabbuslari banklararo to'lov tizimi orqali tranzaksiyalarni ko'paytirishni samaradorlik va shaffoflik uchun elektron to'lov tizimlaridan foydalanishni rag'batlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shi bilan birga, barqaror iqtisodiy va moliyaviy muhit korxonalar va jismoniy shaxslar o'rtasida ishonchni kuchaytirib, ularni ko'proq moliyaviy operatsiyalar bilan shug'ullanishga undaydi. Barqarorlik banklararo tizimlardan foydalanish istagini oshirishga olib kelgan.

Maqola bo'yicha xulosa va takliflar (Conclusions/Заключения).

1. Markaziy banklar to'lov tizimida katalizator sifatida texnologik yutuqlar blokcheyn, real vaqt rejimidagi yalpi hisob-kitob tizimlari va amaliy dasturlash interfeyslarikabi ilg'or texnologiyalarning integratsiyasi milliy to'lov tizimining kelajakdagi rivojlanishi uchun asosiy omil sifatida namoyon bo'ladi.

2. Istiqbolli me'yoriy-huquqiy bazalarni amalga oshirish, jumladan, tartibga soluvchi qum qutillarini yaratish va fintex firmalari bilan hamkorlik asosiy strategiya sifatida namoyon bo'ladi. Ushbu chora-tadbirlar to'lov tizimining yaxlitligi va xavfsizligini ta'minlagan holda innovatsiyalarni rag'batlantiradigan qulay muhitni yaratish uchun juda muhimdir.

3. Moliyaviy qo'shilish va tranzaksiya xarajatlarini kamaytirish to'lov tizimining rivojlanish istiqbollari uning moliyaviy inklyuziyani rag'batlantirish va tranzaksiya xarajatlarini kamaytirishdagi rolini muhim ahamiyat kasb etadi. Birgalikda ishlash standartlari va texnologik echimlardan foydalangan holda, markaziy bank to'lov tizimini o'z ta'sirini kam ta'minlangan aholiga kengaytirishi mumkin va shu bilan kengroq iqtisodiy ishtirok etishga hissa qo'shadi.

4. Milliy to'lov tizimini nafaqat tranzaksiya infratuzilmasi, balki iqtisodiy o'sishning strategik drayveri sifatida ta'kidlash mumkin. Mablag'larning uzluksiz aylanishi va tranzaksiya xarajatlarining kamayishi barqaror rivojlanish uchun asos bo'lib, iqtisodiy faoliyatni rag'batlantirishga sabab bo'ladi.

5. Markaziy bankning innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash va to'lov tizimi rivojlanishiga yo'naltirilgan faol yondashuvi uning moliyaviy landshaftni shakllantirishdagi yetakchiligini ta'kidlaydi. Texnologik tendentsiyalar va tartibga solish ehtiyojlaridan oldinda bo'lish orqali Markaziy bank to'lov tiiminini moliyaviy infratuzilmaning asosi sifatida joylashtirishi mumkin.

6. Markaziy bankning milliy to'lov tizimini rivojlantirish istiqbollari texnologiya, tartibga solish va strategik qarashlarning muhim kesishishini ta'kidlab, o'zgaruvchan manzarani ko'rsatadi. Moliyaviy landshaft rivojlanib borar ekan, to'lov tizimini nafaqat tranzaksiyalarni osonlashtirishga, balki mamlakatning iqtisodiy traektoriyasini shakllantirishda markaziy rol o'ynashga tayyor. Davomiy

moslashuvchanlik, innovatsiyalar va hamkorlik kelgusi yillarda NPSning to'liq salohiyatini ro'yobga chiqarishda muhim ahamiyatga ega bo'ladi.

References:

1. Jiang, W., & Liu, J. (2018). Inventory Financing with overconfident Supplier Based on Supply Chain Contract. *Mathematical Problems in Engineering*, 1-12.
2. Grüter, R., & Wuttke, D. (2017). Option matters: valuing reverse factoring. *International Journal of Production Research*, 55(22), 6608-6623. doi: <https://doi.org/10.1080/00207543.2017.1330564>
1. Greenspan A. Risk and uncertainty in monetary policy // *American Economic Review*. – 2004. – T. 94. – №. 2. – С. 33-40.
2. Poole W. Commercial bank reserve management in a stochastic model: implications for monetary policy // *The Journal of finance*. – 1968. – T. 23. – №. 5. – С. 769-791.
3. Borio C.E.V. - Russo D. - van den Bergh P. (1991), «Payment system arrangements and related policy issues: a cross-country comparison», in *Proceedings of the Workshop on Payment System Issues in the Perspective of European Monetary Unification*, Perugia 22-23 November 1990, ed. by F. Passacantando, Roma, Banca d'Italia, pp. 31-98. Seifert, R., & Seifert, D. (2011). Financing the Chain. *International Commerce Review*, 10(1), 32-44. doi:10.1007/s12146-011-0065-0
4. Calvo G. A. Balance-of-payments crises in emerging markets: large capital inflows and sovereign governments // *Currency crises*. – University of Chicago Press, 2000. – С. 71-97.
5. Zhou R. et al. Understanding intraday credit in large-value payment systems // *Federal Reserve Bank of Chicago Economic Perspectives*. – 2000. – T. 24. – №. 3. – С. 29-44.
6. Angelini P., Passacantando F. CENTRAL BANKS ROLE IN THE PAYMENT SYSTEM AND ITS RELATIONSHIP WITH BANKING SUPERVISION // *Giornale degli Economisti e Annali di Economia*. – 1992. – T. 51. – №. 9/12. – С. 453-491.
7. Routh S. The potential of technological innovation to reduce fraud and increase trust in the Indian banking system : дис. – Dublin Business School, 2019. S. Li and X. Chen, “e role of supply chain finance in thirdparty logistics industry: a case study from China,” *International Journal of Logistics Research and Applications*, vol. 22, no. 2, pp. 154–171, 2019
8. Radecki L. J. Banks' payments-driven revenues // *Economic Policy Review*. – 1999. – T. 5. – №. 2.
9. Khamdamov, S. J., Usmanov, A. S., Abdulazizova, O., Isaev, F., Kholbaev, N., Makhmudov, S., & Kholbaeva, S. (2022, December). ECONOMETRIC MODELING OF CENTRAL BANK REFINANCING RATE IN UZBEKISTAN. In *Proceedings of the 6th International Conference on Future Networks & Distributed Systems* (pp. 253-257).
10. Yusupov, S., Boymuradov, S., Bobamuratova, D., Shukhratova, M., Marupov, I., Akramova, D. T., ... & Muradova, D. A. (2022, December). DIAGNOSTIC ASPECTS OF ZYGOMATIC-ORBITAL COMPLEX FRACTURES WITH THE USE OF MODERN DIGITAL TECHNOLOGIES. In *Proceedings of the 6th International Conference on Future Networks & Distributed Systems* (pp. 399-403).
11. Махмудов, С. (2023). ЛОГИСТИКА ТИЗИМИДАГИ КОРХОНАЛАРНИНГ МОЛИЯВИЙ ФАОЛИЯТИГА ТАЪСИР ЭТУВЧИ ОМИЛЛАРНИНГ ЭКОНОМЕТРИК ТАҲЛИЛИ. *Iqtisodiyot Va ta'lim*, 24(2), 392–403. https://doi.org/10.55439/ECED/vol24_iss2/a63
12. Махмудов, С. (2022). ТИЖОРАТ БАНКЛАРИ АМАЛИЁТЛАРИНИНГ ЭКОНОМЕТРИК ТАҲЛИЛИНИ БАҲОЛАШ. *Iqtisodiyot Va ta'lim*, 23(2), 354–361. https://doi.org/10.55439/ECED/vol23_iss2/a480
13. Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарори, 19.09.2018 йилдаги ПҚ-3945-сон..